

ARTICULUS III. — DE SENTENTIA ET RE JUDICATA.

679. — I^o *Utrum et quatenus judex teneatur pronuntiare juxta allegata et probata?*

Ex dictis colligitur judicem non posse ferre sententiam condemnatoriam in causis criminalibus, nisi data sit probatio plena contra reum; posse vero pronuntiare in causis civilibus juxta probabiliorem partem, cum scilicet semiplena probatione, quæ eo propius accedere debet ad plenam probationem, quod est gravioris momenti negotium; tandem teneri pronuntiare in gratiam rei, eum dimittendo a petitione liberum, quando res dubia remansit post expeditam litem discussionem; siquidem juxta regulas juris: *cum sunt partium jura obscura, reo favendum est potius quam actori... In obscuris minimum est sequendum... In pari causa potior est conditio possidentis.*

Canonistæ et jurisperiti consentiunt judicem teneri regulariter ad pronuntiandum juxta allegata et juridice probata. Controvertitur utrum ordinem præstitutum servare etiam debeat in casu quo propria scientia certo noverit rem aliter esse quam instrumenta, attestaciones, et juris præsumptiones declarant. Multi, duce sancto Thoma, affirmant: dicunt judicem in tali casu debere testes consideratius examinare; ea proponere quæ ex sua parte novit, modo non didicerit sub lege secreti sacramentalis; si autem nullum medium suppetat tuendi innocentem posse, imo debere pronuntiare juxta allegata et probata. (2^a 2^a, quæst. 67, art. 2, ad 3um.) Alii contrariam opinionem tenent; quia, inquit, non licet mentiri, nec damnare innocentem, quod utrumque accidet, si judex pronuntiet contra reum quem noverit a delicto immunem.

Primam opinionem arbitramur magis fundatam principiis generalibus juris naturalis. Judex non mentitur quando gerens personam publicam, pronuntiat reum esse juridice convictum

delicti, et qua talem condemnat; siquidem objectæ sunt in eum probationes plenæ quæ nulla exceptione elidi poterunt. Ratio præterea boni publici suadet ut ordo præscriptus iudicibus inferioribus accurate servetur, ne voluntate arbitraria iudicis, illiusve errore personali, seu insita jam animo opinione, a recto tramite justitiae deficiat sententia.

* 680. — II° *Quid et quotuplex sit sententia judiciaria?*

Sententia judiciaria est iudicis pronuntiatio, quæ causam, sive incidentem sive principalem, definit. Multiplex distinguitur: est nempe *interlocutoria*, *provisionalis* et *definitiva*.

Sententia *interlocutoria* dicitur ea quam iudex, inter litem contestationem et conclusionem, pronuntiat super his quæ in eadem causa incidunt vel emergunt: non dirimit causam principalem, sed juvat ad illam promovendam; v. g., si pronuntietur de concedenda vel deneganda dilatione, de admittendo vel repellendo teste contra quem excipitur.

Sententia *provisionalis* ea est qua iudex providet necessitati præsentis, antequam de causa principali pronuntiet; v. g., si jubeat custodiri tale instrumentum, fieri talem inquisitionem, curam haberi beneficii de cujus possessione litigatur. Est potius cautio adhibita atque præscripta a iudice, quam sententia proprie dicta.

Sententia *definitiva* causæ finem imponit absolute, condemnatione, vel declaratione. Præter discrimen essentielle quod ex ipsa definitione intercedit inter sententiam definitivam et interlocutoriam, aut provisionalem, illud notandum quod iudex valeat suam sententiam interlocutoriam retractare et revocare, etiamsi fuerit ab ea appellatum, modo appellatio non sit admissa (cap. *Cum cessante*, 60, DE APPELLATIONIBUS); dum sententiam definitivam, si tamen valide eam tulerit, servatis formis iudicis, atque intra fines sui fori, retractare non potest, excepto casu restitutionis in integrum, de quo infra (N° 697). Dicitur in jure Romano: « Judex postquam semel sententiam dixit, « judex postea esse desinit » L. 15 ff. *de Re judicata*; et in

jure canonico : « quod bene semel definitum est, nulla debet iteratione, nisi forte ubi major fuerit auctoritas, retractari. » (Caus. VI, quæst. 4, cap. 6.) Ratio est quod quamdiu de re solummodo incidente agitur, judex in illam servat suam jurisdictionem, donec causam principalem, ad quam res illa refertur, in suo foro retinet; semel autem ac causam principalem sententia definitiva absolvit, suo officio functus, desinit quoad illam esse judex⁴. Ita fuit sapienter provisum ne causæ in infinitum protrahantur, relicta facultate sententias prolatas, iterum atque iterum retractandi. Ita communiter canonistæ, qui hanc regulam tradunt de ipsomet iudice ordinario, non secus ac de delegato.

* 681. — III° *Quomodo ferenda sit sententia definitiva?*

Agimus de forma adhibenda in prolatione sententiæ et de solemnitate quæ illam præcedit et comitatur, non vero de illius substantia; perspicuum est enim omnino requiri ut sententia sit consentanea canonibus, statutis, legitimisque locorum consuetudinibus.

I. Sententia debet esse certa, absoluta, et scripta.

1° *Certa*, nihil scilicet ambiguum exprimens. Judex reum condemnat, si delicti sit convictus; vel absolvit, si non fuerit convictus, nec sponte confessus; aut denique jus de quo litigabatur declarat. Fertur sententia ut finis liti imponatur; quem finem non assequitur judex, si verbis ambiguis pronuntiaverit.

Quando causa principalis elucidari non potuit, et urget tamen necessitas statuendi regulas agendi, judex ferre debet sententiam provisionalem qua huic necessitati consulat, quoadusque adductis novis probationibus, si obtineantur, valeat proferre sententiam definitivam. In causis matrimonialibus, v. g., si post celebratum matrimonium, dubitatur an adfuerint testes idonei, an intercesserit impedimentum dirimens, an dispensationes

⁴ Cf. Reiffenstuel, in tit. DE SENTENTIA ET RE JUDICATA, n° 35-37.

obtentæ fuerint, etc... Judex potest partibus præscribere ut recurrant ad media jure præscripta quibus matrimonium certius stabiliatur, si velint simul more conjugum cohabitare; aut vice versa ipsis interdiceret ne novas nuptias ineant, inconsulta auctoritate ecclesiastica, si alterutra pars separari velit. Hæc sententia relinquit quidem in incerto causam præcipuam litis, sed partibus significat quid ipsis agendum sit, quidve præcavendum.

2° *Absoluta*, id est, sine conditione de futuro, vel de præterito incerto; alioquin judex nedum rem definiat, causam in suspensio relinquit; nihil vero obstat sententiæ apposita conditio, quæ nec obscuritatem neque incertitudinem inducat.

3° *Scriptis consignata*, ut de ea certius constet, et removeantur diversæ interpretationes quibus sententia oralis locum dare potest. Decretalis *Etsi*, 5, DE SENTENTIA, in VI°, declarat sententiam judicalem aliter prolatam, nec nomen sententiæ mereri, nec ab ea appellari necessum fore, et sic concludit : « Sententia quam scriptam edi a iudice litigatoribus, non recitari, vel quam ab ipso stando, non sedendo proferri contingit, nullius penitus est momenti. »

An causa sententiæ exprimi debeat ambigitur. Concilium Lugdunense motivum exprimi voluit in sententia excommunicationis : « Quisquis excommunicat, excommunicationem in scriptis proferat, et causam excommunicationis expresse conscribat propter quam excommunicatio proferatur. » (*Cum medicinalis*, 1, DE SENTENTIA EXCOMM., in VI°.) Causam etiam exprimi expedit quando annullatur sententia judicis inferioris a quo fuit appellatum; et in casu quo receditur a jure communi, ob rescriptum speciale, vel ob consuetudinem localem quæ juri derogavit. Extra hos casus judicis prudentiæ relinquitur ut causas enuntiet, vel ab illarum expressione absteineat. Causarum expressio, si plene ac liquido deducantur, valde prodest reo, ut, de justitia sententiæ convictus, non perseveret amplius litem protere. At caveat judex ne quid ambiguum, aut incertum admis-

ceat causis suæ sententiæ, ne potius exinde reus queratur male fuisse pronuntiatum, et ad appellandum excitetur. Sive autem iudex declaret, sive prætermittat causas, nihil officit valori sententiæ; quandoquidem id nullibi jure præscribitur sub pœna nullitatis, et silente jure, præsumptio stat ex parte sententiæ : « Propter auctoritatem judicariam præsumi debet omnia legi-
« time processisse. » (Cap. *Sicut nobis*, 16, DE SENTENTIA ET RE JUDICATA.)

II. Sententia recitari debet ex scripto, a iudice pro tribunali sedente, citatis et præsentibus partibus, die non feriato.

1° *A iudice*, nisi sit ipse Episcopus, seu alius prælatus major, cui ob dignitatis prærogativam conceditur, ut sententiam proferendam per alium recitet. (Cap. *Etsi*, 5, DE SENTENTIA, in VI°.)

2° *Pro tribunali sedente*, non in plano, nec stante; quod jure sancitum fuit ut major auctoritas demonstraretur, meliusque appareat causam sedato deliberatoque animo, et omnibus accurate perpensis, definiri.

3° *Citatis partibus et præsentibus*, nisi contumaces sint. Ita omnes canonistæ tenent, ac supponunt plures textus juris; quamobrem necesse est ut trina citatione, aut una peremptoria, partes advocentur, ne vi careat sententia. (Schmalzgrueber, n^{is} 50, 51.) Decet sententiam proferri in loco publico, ubi iudex jus dicere consuevit; verumtamen, cum Episcopus in quolibet loco suæ diœcesis, non exempto, possit pro tribunali sedere, nihil obstat quominus officialis, vel delegatus qui certam sedem non habet, locum non consuetum sibi eligat, prout existimaverit.

4° *Die non feriato*. Jure cavetur ne iudex suas sententias dicat per noctem, unde dicitur in cap. *Consuluit*, 24, DE OFF. JUDICIS DELEGATI. « Ne iudicium ecclesiasticum exerceatur in « tenebris... Nos eam procedendi horam intelligimus ex qua « possis ante noctis tenebras perficere quod incumbit. » Excipe si consuetudo aliter induxerit, vel id fiat cum assensu saltem tacito partium, quæ præsentibus non contradicunt.

Præterea mandatum fuit « judicialem strepitum conquies-
« cere diebus feriatis, qui ob Dei reverentiam noscuntur esse
« statuti... quibus solemnibus feriis, nisi urgeat necessitas,
« vel pietas suadeat, usque adeo convenit ab hujusmodi ab-
« stinere, ut consentientibus etiam partibus, nec habitus proces-
« sus teneat, nec sententia, quam contingit diebus hujusmodi
« promulgari. » (Cap. *Conquestus*, 5, DE FERIS, lib. II Decret.)

* 682. — IV° *Quid sit res judicata, et quandonam sententia sortiatur vim rei judicatæ?*

I. *Res judicata* nuncupatur sententia quæ retractari amplius non potest. Parit consequenter actionem et exceptionem legitimam : scilicet actor qui causam obtinuit, valet proseguere in foro externo executionem sententiæ, ad obtinendum quod fuit ipsi a iudice attributum; vicissim, reus in cujus favorem pronuntiatum fuerit, potest hanc sententiam invocare, uti exceptionem legitimam, si deinceps nova lis contra ipsum super eadem re, moveatur. Res judicata constituit præsumptionem juris et de jure; uno verbo, pro veritate habetur, adeo ut, etiamsi novæ in contrarium probationes producerentur, causa maneat judicata, nisi forte obtineatur beneficium restitutionis in integrum, de quo postea dicemus.

II. Sententia definitiva vim generaliter sortitur *rei judicatæ*, positis duabus conditionibus : 1^a si lata sit a iudice competente, servatis regulis substantialibus juris; quæ enim sententia fertur a iudice incompetenti, aut contra jus, « retractari potest, « ait Schmalzgrueber, secundum doctrinam communem, usque « ad triginta annos. Neque appellatio eo casu necessaria est, « quia appellatio tantum interponitur, quando sententia valet. » 2^a Si intra decem dies non appelletur, aut si reus sponte, cum cognitione, non errore ad id inductus, sententiæ acquieverit; assensus enim spontaneus eundem effectum operatur, ac omisio appellationis tempore opportuno.

Nonnullæ tamen exceptiones apponuntur regulæ generali : 1° In causa matrimoniali, quod sequitur ex jure naturali et

divino de unitate et indissolubilitate matrimonii; quovis enim tempore agnoscitur errorem irrepsisse in judicio, retractari debet. 2° In causa beneficii, quod intelligimus in gratiam Ecclesiæ, ne sententia lata præjudicium ipsi afferat, si beneficium indigno attributum sit, si vitio simoniæ fœdata sit institutio, si probetur electionem vi et metu factam fuisse. Quamobrem iudex ipse potest ex officio, si a sententia non fuerit appellatum intra decem dies, inquirere de titulo legitimo, et procedere contra clericum illegitime electum vel institutum. 3° Si sententia lata sit ex falsis instrumentis, vel falsis testimoniis, præsertim si testes pecunia corrupti fuerint. Necessè est vero ut hæc certa sint, absque ulla ambiguitate probata. (Schmalzgrueber, in tit. DE SENTENTIA ET RE JUDICATA, n^{is} 64-70. Pirhing, eod. tit. n° 60.)

685. — V^o *Ad quem spectet sententiam exsequi?*

Sententia quæ transiit in *rem judicatam* executioni mandanda est; ad quem vero attineat eam exsequi, pendet a circumstantiis, et ab ipso objecto sententiæ.

1° Si talis est sententia ut effectum per se inducat, nec opus sit alio exsecutore quam ipsomet reo, v. g. sententia suspensionis, interdicti, excommunicationis, nulla urget difficultas si reus ultro iudici obsequatur. Sententiam exsequitur, abstinendo ab actibus sibi vetitis.

2° Si sententia requirit actionem superioris, v. g., quando agitur de ablatione tituli beneficii, atque e possessione beneficii deturbatione, iudex ordinarius per litteras exsecutorias sententiæ executionem suis ministris committit, ex quo sententia transiit in *rem judicatam*. Expectare enim debuit antequam ad illam executionem deveniret, ut reus declararet se sententiæ obtemperare, vel elapsa essent *fatalia*, ut infra dicitur. Si executio fieri debeat in territorio alterius, in aliena scilicet diocesi, iudex mittit litteras requisitorias ad iudicem hujus territorii, quibus ab eodem requirit ut sententiam ipse exsequi velit (n° 657).

Iudex potest, si opus sit, et id ferat status legislationis civilis, recurrere ad magistratum, per implorationem, ut aiunt, brachii sæcularis contra reum legitime condemnatum et reluctantem; v. g., si parochus, suo titulo privatus juridice, nolit dimittere parochiam nec deserere domum presbyteralem; si clericus habitu sui ordinis iudicio canonico spoliatus, contendat nihilominus, contra mandatum Episcopi, vestem clericalem in publicum deferre. Magistratus vero sæcularis cujus auxilium postulatur, non debet, nec potest, de causæ justitia cognoscere, neque aliquid definire, quia in hujusmodi negotiis jurisdictione non potitur: id solum præstat, ut potestas civilis auctoritatis ecclesiasticæ iudicia exsequi juret, servata cæteroquin libertate non interveniendi, si arbitretur iudicem ecclesiasticum suæ jurisdictionis limites excessisse.